

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента – кандидата юридичних наук, доцента
Козачук Діани Анатоліївни на дисертацію Стоян Анни Василівни
«Стандарти доказування в адміністративному судочинстві»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми. Зважаючи на те, що Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і Практика Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні, то поступове проникнення міжнародних інструментів судового захисту, зокрема стандартів доказування, у вітчизняне правове поле є передбачуваною та позитивною тенденцією, що сприяє утвердженню європейських цінностей в частині реалізації справедливого правосуддя на теренах країни. Водночас, спостерігається різний рівень розробки та деталізації відповідних положень у процесуальних галузях права. Особливо відчувається брак фундаментальних досліджень в області адміністративного процесуального права України, що власне і створює необхідність зосередити увагу на розширенні, поглибленні та уточненні інформації задля подолання потенційних труднощів і пробільності при подальшій імплементації стандартів доказування в правове поле держави. З огляду на це, дисертаційне дослідження А.В. Стоян з означеної тематики на сьогодні є актуальним та своєчасним.

Ступінь обґрунтованості наукових рекомендацій, положень і висновків, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження характеризується системним та послідовним підходом до дослідження предмету, а саме стандартів доказування в адміністративному процесі. А.В. Стоян визначила метою дисертаційного дослідження розкриття поняття, особливостей та системи стандартів доказування в адміністративному судочинстві на основі положень КАС України, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення їх нормативної регламентації. Для досягнення вказаної мети авторка обрала надійну методологічну основу дослідження стандартів доказування в

адміністративному процесі; розглянула стандарти доказування в розрізі їх міфологічної та ціннісної природи; надала дефініцію стандартам доказування, визначивши їх місце у вітчизняній системі адміністративного процесуального доказування; провела порівняння стандарту доказування та внутрішнього переконання як категорії в рамках адміністративного процесуального законодавства України, сумісність яких є дискусійною; провела ґрунтовний аналіз практики використання стандартів доказування у країнах загального права та міжнародних юрисдикційних органах; проаналізувала рівень розроблення стандартів доказування у вітчизняних процесуальних галузях права; виокремила особливості застосування триступеневої системи стандартів доказування в адміністративному процесі; сформулювала науково-обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін та доповнень до адміністративного процесуального законодавства з досліджуваної проблематики.

Обґрунтованість роботи підтверджується широкою базою нормативних та емпіричних джерел, серед яких рішення судів загального права, практика Європейського суду з прав людини та національних судів. Загальні висновки свідчать про досягнення поставлених в роботі завдань, є логічними та переконливими. Доцільно також зауважити, що наведені авторкою висновки є цілком обґрунтованими та базуються на правильному використанні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження і пізнання, які застосовуються в сучасній правовій доктрині. Загалом рецензований роботі притаманний належний для таких робіт ступінь аргументованості та новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих авторкою.

Наукова новизна положень, що виносяться на захист. Вивчення змісту дисертації А.В. Стоян дає можливість стверджувати, що всі сформульовані авторкою елементи наукової новизни, отримані в ході дослідження є доведеними та такими, що несуть в собі низку концептуальних висновків і рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

Зокрема, серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу, слід виокремити наступні:

1) надано визначення стандартів доказування в адміністративному процесі як інструменту об'єктивізації розумових (логічних) процесів судді під час оцінки за внутрішнім переконанням достатності усієї сукупності попередньо відібраних доказів відповідно до критеріїв належності, допустимості і достовірності з метою справедливого вирішення публічно-правового спору та уніфікації судової практики;

2) запропоновано аксіологічно-міфологічне розуміння стандартів доказування як прикладної юридичної конструкції у складі правової міфологеми, якої спрямовано на правову інтерпретацію правових міфів, з такими смисловими центрами: міф про справедливість, міф про права людини, міф про європейський правовий порядок. Визначено, що стандарти доказування покликані реалізовувати на практиці ціннісні ідеали та орієнтири, яких закладено у пов'язаних із ними правовими міфами і в цілому є підтвердженням інтеграційних процесів та активного правового діалогу між різними культурами;

3) розвинено тезу про необхідність зміни передбаченого законодавством обсягу преюдиції із врахуванням можливості застосування стандарту «поза розумним сумнівом» для цілей адміністративного судочинства.

Заслуговують на увагу положення, щодо необхідності дотримуватися позиції, згідно з якою внутрішнє переконання є суб'єктивним уявленням щодо об'єктивної дійсності, яке можна розглядати як процес та як кінцевий результат.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, зроблені в процесі цього дослідження, становлять науковий і практичний інтерес і можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальших розробок проблематики оцінки доказів і стандартів доказування в рамках адміністративного процесуального доказування;

правотворчій діяльності – при розробці пропозицій щодо удосконалення законодавства України у сфері стандартів доказування у КАС України;

правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності та передбачуваності практичної діяльності судів щодо застосування системи стандартів доказування в адміністративному судочинстві;

навчальному процесі – при викладанні нормативного курсу «Адміністративне судочинство», а також при підготовці методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників із дисциплін: «Адміністративне судочинство», «Адміністративний процес».

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено та схвалено на засіданні фахового семінару кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження було оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях «круглих столів», у тому числі: Всеукраїнській науково-практичній конференції (м. Одеса, 10 груд. 2021 р.); Міжнародній науковій-практичній конференції присвяченій 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.); Міжнародна наукова конференція Східноукраїнська юридична організація: Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє (м. Харків, 5–6 листоп. 2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція присвяченій 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листоп. 2023 р.); Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference «Scientific Horizon in the Context of Social Crises» (Tokyo, Japan, September 6–8, 2023).

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій А.В. Стоян, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дискусійні положення і зауваження щодо дисертації. Схвально оцінюючи сформульовані наукові результати дисертантки, варто також звернути увагу на окремі дискусійні положення та зауваження до поданої дисертаційної роботи, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачкою під час публічного захисту.

1. Авторкою встановлено, що особливості застосування стандартів доказування в адміністративному процесі зумовлені характерними рисами самого процесу, серед яких: моносуб'єктність застосування стандартів доказування, змішана процесуальна форма судочинства, галузевий принцип офіційного з'ясування обставин у справі, а також публічно-правовий спір, складовими якого є суб'єкт владних повноважень та публічний інтерес. Стоян А.В. пропонує закріпити вправо суду використовувати різні стандарти доказування щодо оцінки різних груп доказів, однак титульний стандарт доказування (такий, що застосовується до справи в цілому) є саме той, що застосовується до суб'єкта, на якого першочергово покладено тягар доказування. З огляду на вказане постають такі питання: 1) чи повинен суддя кожного разу визначати який стандарт доказування підлягає застосуванню для оцінки різних груп доказів?; 2) чи не призведе вказаний підхід до непослідовності у судовій практиці?

2. Дисертантка визначає, що у адміністративному процесі мають застосовуватися три стандарти доказування для ухвалення підсумкових рішень. Переконливість такої пропозиції була б більшою, якби вона була підкріплена досвідом інших країн романо-германської системи права. На

захисті було б цікаво почути чи є ідентичні моделі впровадження триступеневої градації стандартів доказування в інших країнах.

3. Пропозиція щодо закріплення можливості використовувати систему стандартів доказування суддями під час оцінки достатності доказів повинна бути проілюстрована більшою кількістю випадків застосування того чи іншого стандарту.

Висловлені зауваження характеризують складність дослідженої проблеми, мають дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку та наукову новизну дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Представлена А.В. Стоян дисертаційна робота на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертанткою, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», свідчить про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використано методики дослідження та джерела інформації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньою аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають практичне значення не лише для науки, а й для правозастосовної практики. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими.

Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам до такого виду наукових робіт. Мова роботи відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу, що відповідає науковому стилю. Наукові положення у тексті дисертації за формою викладу доступні, у смисловому плані довершені та цілісні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Підсумовуючи вищенаведене, слід констатувати, що дисертація Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», відповідає спеціальності 081 – «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Стоян Анна Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право» за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
і фінансового права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Діана КОЗАЧУК